

Školitelský posudek na diplomovou práci Anny Hlaváčkové *Post-koloniální adaptace Shakespeareových her*

Vedoucí práce: Mgr. Martin Pšenička, Ph.D.

Diplomová práce Anny Hlaváčkové je pozoruhodným pokusem, který se snaží představit dílo Williama Shakespeara v neobvyklém světle. Jádrem její práce tvoří tři analýzy vybraných adaptací Shakespeareových tragédií, které byly vytvořeny v průběhu 2. poloviny 20. století v tzv. post-koloniálních zemích: Kanada, Trinidad a Tobago a Jihoafrická republika. S ohledem na zvolené téma si autorka volí pro naše prostředí netradiční metodologický přístup, jímž je postkoloniální analýza – teoreticko-kritický jazyk, jenž dal v průběhu posledních tří dekád vzniknout akademickému oboru postkoloniálních studií, který je domovem na mnoha anglosaských univerzitách. Zvolené téma i metodologický přístup, který nabízí nový pohled na Shakespeareovo dílo očima ne-Evropanů, by měly být jistou zárukou originálního přínosu do rozprav o jednom z nejvýznamnějších dramatiků starého kontinentu. Nutno dodat, že diplomová práce takovýmto přínosem nesporně je, přestože se neobešla bez drobných zádrhelů, o nichž (a nejen o nich) bych v tomto jinak pozitivně laděném školitelském posudku rád promluvil. Budou-li má stanoviska místy znít jako oponentsky-polemická, nechtě jsou považována za dobře míněné podněty k debatě, jimž by se ani školitelský posudek neměl vyhýbat.

V úvodní kapitole se autorka pokouší ozřejmit svá metodologická východiska. Po stručném vhledu do obsáhlé a značně komplikované a komplexní oblasti historického kolonialismu a imperialismu, které jí mají poskytnout terminologické zázemí, přechází diplomantka k bližší charakterizaci kulturního kolonialismu a určující pozici Williama Shakespeara jakožto symbolu koloniální kultury. Autorčin zásadní argument, který se překrývá s argumentem postkoloniální analýzy, spočívá v nikoli nesprávném přesvědčení, že kolonizace nebyla pouze násilně materiálním, ale i kulturním dobýváním. V tomto kontextu je dílo Williama Shakespeara nazíráno jako veličina, která sehrála ústřední roli v procesu tzv. noetického podrobování ne-evropských území. Shakespeareova dramata byla v jazyce kolonizátorů pasována do pozice evropské kulturní ikony, která dokládala vyspělost evropské civilizace a zároveň opodstatňovala koloniální podnik jako humanistickou misi. Shakespeare byl v koloniích hojně inscenován (amatéry i profesionály) a stal se, jako klenot a studnice anglického jazyka, významnou součástí vzdělávacího systému ne-evropských „barbarů“. Ne nadarmo se tak Shakespeareovo dílo v někdejších koloniích proměnilo v „jeviště“, na němž mělo být sehráno podstatné představení, které lze slovy významného keňského spisovatele Ngugi wa Thiong’á nazvat „duchovní dekolonizací“, tedy té oblasti, jež byla kolonizací nejpálčivěji postižena a jež je dodnes, několik desetiletí po pádu koloniálního systému, stále citelným problémem někdejších kolonií. Odtud se odvíjí nemalý zájem tzv. postkoloniálních autorů o „přepisování“ či adaptování evropských autorů včetně Shakespeara. Přivlastňování (nebo nehezky česky re-apropriace) Shakespeareova díla je vnímáno jako jedna z nejvýznamnějších kulturních a uměleckých strategií, prostřednictvím níž by měla být duchovní dekolonizace uskutečněna.

Úvodní, metodologické části se týkají mé nejpodstatnější výtky. Autorka tvrdí, že kolonialismus „nebyl na celém světě identický“ (10), nicméně její velmi stručný úvod se

národního divadla, u jehož zrodu ve všech zmiňovaných zemích Shakespeare víceméně stál. Toto se autorce velmi přesně daří odhalovat, což není výsledek vůbec zanedbatelný.

Kapitoly věnované dramatu opět představují různé přístupy, které autorka přizpůsobuje s ohledem na konkrétní drama. U dramatu Ann-Marie MacDonaldové se z logiky věci zaměřuje na vývoj děje, v němž se nejzásadněji projevuje „přepisování“ Shakespeara a s ním související karnevalová intertextualita. Aplikováním bachtinovského pojetí karnevalu otevřela autorka nový pohled na danou hru, která není, jak to většinou bývá, pouhou parodickou dekonstrukcí Shakespeara. Autorka v tomto „výsměchu“ ikoně Shakespeare objevila obrodné gesto, které se vposledku nevysmívá Shakespeareovi, ale společně s ním (a za pomoci jeho nástrojů) se vysmívá kanonizaci a institucionalizaci uměleckého díla jako takového.

U Walcottovy adaptace se Hlaváčková zaměřuje na interkulturní problematiku postkoloniálního dramatu, které nemusí být nutně výrazem umělecké rezistence. Nachází skrze text obtížné problémy, s nimiž se musí současné post-koloniální země vyrovnávat – příklon k nativismu nebo asimilace evropským modelem kultury. Walcott nabízí synkretický model, který si bez problémů vypůjčuje odkud se mu zlíbí.

U Msomiho adaptace Macbetha se autorka zaměřuje spíše na performativní potenciál textu, který v mnohém vychází z lidových a rituálních tradic kmene Zulu a adaptace se tak děje v rovině nikoli literární, nýbrž divadelní. Posouvá tak rovinu chápání shakespearovských adaptací do jiné, mimojazykové úrovně. Analýzu doplňuje o užitečnou paralelu se starší evropskou inscenační tradicí, která byla k spektakulárnímu potenciálu Macbetha citlivá.

Dovolím si tento poněkud rozsáhlejší školitelský posudek na tomto místě uzavřít. Rád bych jen zdůraznil, že práce na diplomové práci byla pro mě činností velmi příjemnou a přínosnou. Diplomová práce Anny Hlaváčkové splňuje z mého hlediska všechny náležitosti potřebné k obhajobě. Proto ji doporučuji k obhajobě. Vzhledem k výše zmíněným výhradám, které se týkají terminologického a metodologického vymezení či rámce práce a formálních (jazykových) nedostatků, si dovoluji navrhnout známku velmi dobře.

V Praze 23. ledna 2010

Mgr. Martin Pšenička, Ph.D.

dopouští nemalých zjednodušení. Zásadní problém spočívá v tom, že autorka charakterizuje kolonialismus velmi letmo a s pomocí zdrojů, které nejsou pro danou problematiku zcela relevantní (*Akademický slovník cizích slov*). Na druhou stranu je třeba přiznat, že se jí už v samém úvodu objeví jméno Franze Fanona, významného představitele anti-koloniálního hnutí. Jeho jméno ovšem v poněkud mělkém úvodu do kolonialismu mírně řečeno trčí, a to i přesto, že s ním později autorka bude ještě jednou pracovat. Objeví-li se zdroj relevantnějšího ražení, slouží buď k pouhému dokumentování správného použití dílčího pojmu, nebo k uzavření kapitoly (viz použití citace Leely Gandhi, s. 13), která není dále rozvedena či doplněna. Jsem přesvědčen, že úvod do takto komplexní problematiky by si zasloužil širšího a přiznaného zázemí. Obecné „vyprávění“ o kolonialismu, jak je v úvodu představeno, by se skrže odkazy na práce, jichž ani v našem prostředí není málo, konkretizovalo a ne příliš přesvědčivou, jako by Ameriku objevující povšechnost by přinejmenším umenšilo. Nutno opět dodat, že v části věnované Shakespearovi jako symbolu koloniální kultury se tomuto neduhu autorka vyhýbá a dokládá své poznatky odkazy na relevantní zdroje. Zároveň se zde snaží překročit někdy reduktivní pojetí postkoloniálního dramatu jako uměleckého počínu za každou cenu odporujícímu kolonialismu. Prostor, který této otázce věnuje, je ale opět po hříchu více než stručný. Teoretické zázemí práce, přestože netvoří její jádro, tedy mírně pokulhává a to nejen po stránce obsahové, ale i formální. Mnohé anglicismy a jazykové neobratnosti (vršení adjektiv a substantiv, gerundiální vazby – „Historikové tradičně rozlišují dva druhy evropského kolonialismu mající za následek vznik kolonií...“, s. 11; „Dominantním průvodním jevem“, s. 13 apod.) nesporně souvisí s tím, a autor tohoto posudku ví, o čem mluví, že převážné množství knih, s nimiž autorka pracovala, bylo v angličtině, která je nebezpečně nakažlivá.

Dost ovšem k výhradám, které, věřím, budou přijaty jako dobře míněné. Další stránky – tedy jádro práce – se nese v tónu odlišném. Budeme-li se dívat na diplomovou práci jako na „dílo“, které by mělo vykazovat povahu jednolitého celku, Hlaváčkové práce by jen stěží uspěla. Autorka nám předkládá práci, která se skládá ze tří samostatných studií (ostatně i tak byla práce psána), které se nesnaží nacházet mezi třemi vytčenými oblastmi násilné spojitosti. Vytkl-li jsem autorce tendenci k zjednodušování, v částech věnovaných konkrétním oblastem se tomuto nešvaru výrazně vyhýbá. Dokládá tak podstatný a v úvodu zmiňovaný průvodní jev britského kolonialismu – nejednalo se o homogenní proces, který měl všude stejný průběh. Naopak, jak známo, Britové, narozdíl např. od francouzského kolonialismu, svou koloniální politiku značně přizpůsobovali konkrétním geopolitickým, kulturním a společenským podmínkám. V divadle se to projevovalo nemalou měrou, a proto se nelze na tu kterou divadelní kulturu a Shakespearovu pozici v ní dívat jednou klíčovou dírkou.

Každá z částí začíná úvodním vhladem do vytčených divadelních kultur. Největší informovanost projevuje autorka v oblasti kanadské, což souvisí s rolí Shakespeara v kanadské kultuře, v níž je dodnes považován za největšího dramatika. Problematice shakespeareovských adaptací je navíc v Kanadě věnována velká pozornost, což dokládá i instituce přímo se tímto tématem zabývající: The Canadian Adaptations of Shakespeare Project, University of Guelph. V oblasti karibské, ve které je pozice Shakespeara několikanásobně odlišná, se autorka zabývá problematikou obecnější – *Bouří* a pojetí Kalibana, funkcí jazyka a karnevalu, který není shakespeareovskému tématu vzdálen. V části věnované Jihoafrické republice autorka opět představuje stručný historický exkurz do divadelní kultury skrže Shakespearovo dílo. V těchto vstupních seznámeních se ovšem velmi nenásilně objevují spojitosti, které se např. týkají národní identity, kultury či přímo